FBIM Transactions
DOI 10.12709/fbim.05.05.01.16

STRATEGIJA UPRAVLJANJA REJTINGOM PRIVREDNOG DRUŠTVA SLOŽENE ORGANIZACIONE I VLASNIČKE STRUKTURE

THE MANAGMENT RATING STRATEGY OF THE COMPANY WITH THE COMPLEX ORGANIZATIONAL AND OWNERSHIP STRUCTURE

Branko Živanović
Beogradska bankarska akademija-Fakultet za bankarstvo, osiguranje i finansije, Beograd, Srbija

Aleksandra Cvejić
Beogradska bankarska akademija-Fakultet za bankarstvo, osiguranje i finansije, Beograd, Srbija

Željko Jović
Narodna banka Srbije, Beograd, Srbija

©MESTE
JEL Category: **G24, G32, L1**

Apstrakt

Domicilna komercijalno-bankarska praksa, u ambijentu visoke konkurencije s jedne strane kao i potencijalne insolventnosti odnosno ugrožavanja kapitalne adekvatnosti s druge, sve više pribegava sofisticiranoj tehnici upravljanja cenom plasmana putem „kategorizacionih transformacija“ prilikom kreditiranja preduzeća sa složenom vlasničko-organizacionom strukturom.Ovaj rad ukazuje da je reč je o iznuđenoj strategiji poslovne banke, koja u sklopu aktuelnog zakonsko-regulatornog okvira, „manipuliše“ rejtingom odnosno kategorijom klijenta, kako bi sopstveni plasman učinila cenovno konkurentnijim, a sopstvena izdvajanja manjim u toku perioda trajanja kreditnog plasmana. U prva dva dela istrživanja analiza potvrđuje da poslovnim bankama primena ovakve strategije, pored cenovne konkurentnosti, omogućava i povećanje profitabilnosti usled manjih troškova rezervisanja po potencijalnim gubicima, koja predstavljaju odbitnu stavku na kraju obračunskog perioda, ujedno neopterećujući poslovni rezultat i kapital banke. U trećem delu rada kreirana je simulacija strategije simultanog kreditiranja povezanih lica složene poslovne grupacije, najčešće nazvane holdingom ili

Adresa autora zaduženog za korespodenciju:
Branko Živanović
brankozv@gmail.com

grupom, koju odlikuje kompleksna vlasničko-organizaciona struktura. Zaključna razmatranja potvrđuju mogućnost indirektnog kreditiranja privrednih društava, članica grupacije sa inferiornim kreditnim bonitetom i rejtingom, putem „svičovanja“ kredita koje povlače članice čiji je kreditni rejting superioran.

Ključne reči: *poslovne banke, zakonsko-regulatorni okvir, cena plasmana, rejting klijenta, eksterna kategorija, interna kategorija, kategorizacione transformacije*

Abstract

The domestic commercial banking practice, in the environment of high competition on the one hand and potential insolvency or compromising capital adequacy on the other, is increasingly resorting to the sophisticated technology management cost of loans through the transformation of the client's category. It is a forced strategy of commercial banks, which under the current legal and regulatory framework, "manipulates" the client's rating, in order to make their own loan price competitive and to temporary lower net allocations (reserves for estimated losses). In the first two parts of the research the analysis confirms that the application of this strategy, *provides the bank with the opportunity to keep the competitive price of the loans (interest rate) and to increase the profitability with the regards to the lower cost (reserves for estimated losses) which would otherwise decrease the bank's operating income and at the same time decrease the bank's financial result and equity at the end of the current financial year.* In the third part of this paper, the simulation strategy of lending to related parties in complex business groups commonly referred to as holding or just group is created. Concluding observations confirm the possibility of indirect bank lending to companies (group members), actually to the members with the inferior credit rating and creditworthiness by switching the loans entailed by the companies with superior credit rating.

Keywords: *commercial banks, legal and regulatory framework, cost of loans, client's rating, external categorization, internal categorization, category transformation*

1 UVOD

Agresivna strategija upravljanja rejtingom privrednog društva putem „manipulacija“ kreditnim kategorijama njegovih povezanih lica, ustaljena je praksa prilikom kreditiranja preduzeća sa složenom vlasničko-organizacionom strukturom. Posebno je karakteristična za poslovne banke čije su solventnost i kapitalna adekvatnost ugrožene.

U radu će biti kreirana simulacija strategije simultanog kreditiranja povezanih lica složene poslovne grupacije, najčešće nazvane holdingom ili grupom, koju odlikuje kompleksna vlasničko-organizaciona struktura. Predmetne grupacije najčešće se bave srodnim privrednim delatnostima, mada nije redak slučaj i da pojedine članice pripadaju potpuno nekomplementarnim privrednim/neprivrednim delatnostima. Razuđena vlasničko-organizaciona struktura poslovnim bankama otvara široko polje za povećani i cenovno konkurentan plasman, prilikom čega, baš zahvaljujući ovoj činjenici, značajno mogu umanjiti sopstvena izdvajanja u obliku rezervisanja za potencijalne gubitke tokom trajanja otplate predmetnih plasmana (kreditnog perioda).

Istraživanje se sastoji iz tri komplementarna dela, od čega se prvi odnosi na prikaz determinanti aktuelnog zakonsko-regulatornog okvira. Drugi deo rada ukazuje na mogućnost da se klijentu svesno dodeli povoljniji rejting, čime se svrstava u višu kategoriju, prilikom čega poslovna banka privremeno umanjuje izdvajanja na ime posebne rezerve za potencijalne gubitke i ostavlja prostor za snižavanje kamatne stope i povećanje profitabilnosti, svesno preuzimajući rizik na duži rok. Završni deo rada obuhvata simulaciju strategije „manipulacije“ korporativno kreditnim kategorijama povezanih lica unutar poslovnog sistema, koga odlikuje složena vlasničko-organizaciona struktura.

Rad će dokazati da je primena predmetne strategije moguća u okviru aktuelnog zakonsko-regulatornog okvira, ukazaće na njenu pragmatičnost, konkurentan cenovni i kapital racio na kratak rok, s jedne strane i upozoriti na potencijalne posledice, na dugi rok.

2 DETERMINANTE REJTINGOVANJA KORPORATIVNIH PLASMANA

Savremena bankarska delatnost, usled sve većeg pritiska na menadžment banke, s jedne strane akcionara i sve čvršćom zakonskom regulativom s druge (BIS, 2000), razvila je niz tehnika i metoda za identifikovanje, merenje i procenu kreditnog rizika (videti šire u (Gup & Kolari, 2005)), te je opšte prihvaćen koncept klasifikovanja kreditnog rizika i na osnovu njega kategorizacija bankarskih plasmana. Izloženost banke kreditnom riziku može se posmatrati sa stanovišta pojedinačnog potraživanja i sa stanovišta kreditnog portfolija banke, odnosno skupa svih pojedinačnih potraživanja (Živanović & Jolović, 2008).

Poslovna banka ne procenjuje izloženost kreditnom riziku samo u postupku odobravanja kredita, već i tokom perioda otplate, odnosno do momenta ukupne otplate pojedinačnog plasmana (Matten, 2000). S toga, neophodno je da poslovna banka uvek ima adekvatnu strukturu svog portfolija rizičnih plasmana, kao i da sprovodi permanentan monitoring u cilju da stvarni i potencijalni gubici budu adekvatno identifikovani i pokriveni (Bessis, 2002).

Radi adekvatnog i efikasnog upravljanja kreditnim rizikom, Narodna banka Republike Srbije, u svojstvu regulatornog tela domaće bankarske strukture, kreirala je metodologiju za identifikovanje i upravljanje kreditnim rizikom. Predmetna metodologija bliže propisuje uslove na osnovu kojih banke klasifikuju bilansnu aktivu i vanbilansne stavke, kao i način obračuna i evidentiranja rezervi za procenjene gubitke koji mogu nastati (videti šire Odluku o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki „Sl. glasnik RS“, br. 94/2011, 57/2012, 123/2012, 43/2013, 113/2013, 135/2014, 25/2015 i 38/2015), ukoliko banka ne bude u prilici da od debitora naplati plasirana sredstva sa pripadajućom kamatom i operativnim troškovima. U tom kontekstu, aktuelna domicilna bankarska praksa poznaje eksternu i internu kategorizaciju bankarskih plasmana. Sistem eksternog rejtingovanja podrazumeva podelu rizične aktive i vanbilansnih stavki u 5 kategorija (Prema kriterijumu za klasifikaciju bilansne aktive i vanbilansnih stavki potraživanja se klasifikuju u kategorije: A, B, V, G i D), procenom finansijskog stanja potencijalnog dužnika prevashodno, na osnovu blagovremenosti u izmirivanju obaveza u poslednjih dvanaest meseci, dok se konačna ocena određuje na osnovu analize pokazatelja profitabilnosti, usklađenosti ročne strukture aktive i pasive preduzeća, adekvatnosti novčanih tokova, pokazatelja finansijske strukture (a pre svega stepena zaduženosti), izloženosti predmetnog klijenta kreditno-deviznom riziku, kao i situaciji u privrednoj grani u kojoj klijent posluje, njegovom tržišnom položaju, kao i određenih specifičnosti koje su vezane za samo poslovanje klijenta, ukoliko ih ima.

Tabela br. 1: Kriterijum klasifikacije bilansne aktive i vanbilansnih stavki

Neto rezultat	Neto obrtni fond	Adekvatnost tokova gotovine	Kriterijum docnje	Rezerve za potencijalne gubitke
A kategorija				
Pozitivan	Postoji	Postoji	Obaveze izmiruje do 30 dana	0%
B kategorija				
Pozitivan	Postoji	Ne postoji	Obaveze izmiruje od 31 do 60 dana	2%
V kategorija				
Pozitivan	Ne postoji	Ne postoji	Obaveze izmiruje od 61 do 90 dana	15%
G kategorija				
Negativan	Ne postoji	Ne postoji	Obaveze izmiruje od 91 do 180 dana	30%
D kategorija				
Negativan	Ne postoji	Ne postoji	Obaveze izmiruje od 180 i više dana	100%

Izvor: Odluka o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki „Sl. glasnik RS“, br. 94/2011, 57/2012, 123/2012, 43/2013, 113/2013, 135/2014, 25/2015 u 38/2015

Za potrebe rada, a radi lakše analize i prikazivanja uticaja migracije kategorije na cenu plasmana, koristiće se kriterijumi za ocenu finansijskog stanja dužnika u skladu sa Odlukom o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki (Odluka o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki banke "Sl. glasnik RS", br. 94/2011) iz 2011-te godine, prema kojoj je banka potraživanja klasifikovala na osnovu neto rezultata, adekvatnost tokova gotovine, neto obrtni fond i blagovremenost u izmirivanju obaveza.

Konačna klasifikacija rizičnosti plasmana / klijenta podrazumeva obračun internog rejtinga, metodologijom koju usvajaju i sprovode same poslovne banke a po preporuci Narodne banke Srbije. Postupak obračuna internog rejtinga različit je od banke do banke i uređen je internim aktima, a podrazumeva dodavanje numeričke oznake, koje predstavljaju potkategorije u okviru osnovne eksterne kategorije. Domicilna komercijalno bankarska praksa različito kvantifikuje, prema sopstvenim prioritetima, predmetne finansijske i nefinansijske pokazatelje, pa im tako dodeljuju različite pondere. Konačna ocena klijenta predstavlja numeričko obeležje (odnosno, npr. A1, A2, A3) u okviru osnovne kategorije (od banke do banke, različit je sistem dodeljivanja potkategorija u okviru osnovne kategorije. Pojedine banke, manje rizične osnovne kategorije dele na manje potkategorija, tako da npr. u okviru osnovne A kategorije razlikuju potkategoriju A1 i A2, dok više rizične osnovne kategorije „razbijaju“ na više potkategorija, npr. tako da u okviru osnovne V kategorije imaju potkategorije V1, V2, V3, ili npr. G1, G2, G3, G4. Za potrebe ovog rada, radi lakše ilustracije, autori će koristiti metodologiju internog rejtinga jedne od domicilnih banaka, tako da: Kategorija **A** ima **A1, A2** i **A3** potkategoriju, Kategorija **B** ima **B1, B2** i **B3** potkategoriju, Kategorija **V** ima **V1, V2 i V3** potkategoriju, Kategorija **G** ima **G1, G2 i G3** potkategoriju, Kategorija **D**).

Na osnovu navedene klasifikacije potraživanja u rizične grupe izdvaja se posebna rezerva za procenjene, potencijalne, gubitke. Aktiva u kategorijama A i B, prema propisima Narodne banke Srbije, smatra se „dobrom aktivom“, a ona u kategorijama V, G i D smatra se „lošom aktivom“ i zahteva viši nivo posebnih rezervisanja.

Tabela br. 2: Način obračuna internog rejtinga plasmana / klijenta

Pokazatelji	**Ponder**
Cash flow iz poslovanja / Obaveze	25%
Profit pre poreza / Ukupna aktiva	15%
Poslovna dobit pre amortizacije / Troškovi kamata	15%
Kapital / Ukupna aktiva	20%
(Obrtna sredstva - zalihe) / Kratkoročne obaveze	25%
Interni finansijski rejting	**1 do 5**

** Napomena: Ukoliko je finansijski rejting: 1-2,5 dodaje se potkategorija 1; 2,5-4 dodaje se potkategorija 2; 4-5 dodaje se potkategorija 3.*
*** Napomena II: Predmetna metodologija određivanja internog rejtinga ne predstavlja pravilo, reč je o jednom od načina koji se primenjuje u nacionalnom bankarskom sektoru*

Izvor: Interni akti banke sa većinskim domaćim kapitalom

U poslednjih nekoliko godina propisani nivo izdvajanja na ime posebne rezerve za potencijalne gubitke bitno se menjao u smislu smanjenja procentualnog izdvajanja od plasmana za klijente klasifikovane u lošije kategorije (tako, 2011. godine zahtevani nivo posebne rezerve na ime potencijalnog gubitka izdvajao se prema Odluci: 0% za potraživanja klasifikovanih u kategoriju A, 5-10% za potraživanja klasifikovanih u kategoriju B, 20-35% za potraživanja klasifikovanih u kategoriju V, 40-75% za potraživanja klasifikovanih u kategoriju G, 100% za potraživanja klasifikovanih u kategoriju D, od plasmana). Navedena politika regulatora direktno je rezultat povećanja aktive klasifikovane u G i D kategoriju. Naime, od 2008. godine aktiva bankarskog sektora prilično je narušenog kvaliteta, što znači da u slučaju da regulator nije „učinio fleksibilnijom“ politiku rezervisanja, dominantno poslovne banke bi bile nelikvidne, kako zbog otežane naplate potraživanja, tako i zbog visokih izdvajanja na ime posebne rezerve. Ovako, liberalnijim izdvajanjem na ime posebne rezerve za potencijalne gubitke, ostavljen je prostor bankama da sredstva koja bi „sterilisala“ na računima kod centralne banke, plasiraju u vidu kreditnih proizvoda. Razume se da ovakva politika isključivo ima efekta na kratak rok, obzirom da

rezervisanja na teret „tekućeg prihoda" trebalo bi da ukazuju na rizičnost samog portfolija, što se sada ne može uzeti kao nedvosmislen stav, obzirom da je predviđeno izdvajanje za G kategoriju svega 30% (prema aktuelnoj Odluci o klasifikaciji bilansne i vanbilansne aktive), u odnosu na 40-75%, od plasmana. S druge strane, prilično je veliki raspon između klijenata smeštenih od A zaključno sa G kategorijom, u odnosu na klijente u D kategoriji. Ukoliko se usko posmatra Odluka, poslovne banke praktično mogu bez ikakvih problema u strukturi portfolija „održavati" klijente za koje je gore navedeno da se smatraju „lošom" aktivom (misli se na klijente u V i G kategoriji) obzirom da za njih imaju obavezu da izdvoje „svega" 15, odnosno 30% od plasmana. Prethodnih godina, kada su rizične kategorije iziskivale veća izdvajanja poslovnim bankama nije bilo isplativo da "kreditiraju" predmetne klijente, već su se mogli naći u portfoliju isključivo ukoliko je došlo do narušavanja klijentovog boniteta, te je po tom osnovu i osnovna kategorija migrirala.

Kao što je prethodno istaknuto, posebna rezerva izdvaja se nakon procene korporativno kreditnog boniteta vezano za predmetni plasman banke, a samo izdvajanje najčešće se razlikuje od stvarne izloženosti kreditnom riziku (videti šire u (Sinkey & Greenwait, 1991)). Takođe, ukoliko se tokom perioda otplate kredita izloženost poslovne banke kreditnom riziku poveća, banka je u obavezi da na ime posebne rezerve, predviđene za alimentaciju potencijalnih gubitaka, izdvoji dodatna novčana sredstva (videti šire u (Perić, 2012)). Može se zaključiti da posebna rezerva, zapravo, predstavlja potencijalnu nadoknadu bankarskog prihoda, ukoliko "menadžment banke" proceni da prihod neće biti ostvaren u punoj meri redovnim servisiranjem predmetnog potraživanja od strane klijenta. U tom kontekstu, dodatna rezerva (uvećana od inicijalno izdvojene posebne rezerve) se izdvaja na ime problematičnog plasmana koji podleže klasifikaciji rizične aktive, a za koju se po metodologiji NBS zahteva pokriće iz tekućih prihoda banke (videti šire u (Cvejić, 2015)). Prema tome, predmetnim rezervisanjima, banka, bi realno trebalo da prikaže uticaj rizika na projektovanu dobit. Odnosno, ukoliko je veći iznos sredstava izdvojen na ime posebne rezerve i portfolio banke je dominantno skoncentrisan u V, G, odnosno D kategoriju.

Klasifikaciju bankarskih plasmana u predmetne rizične kategorije, prema aktuelnom regulatornom okviru i odlukama NBS, treba oceniti kao dobar put usklađivanja sa bazelskim standardima. Živanović i Jolović (2008) navode da je to inače i jedan od značajnijih napora u internacionalizaciji bankarskih sistema tranzitornih ekonomija, karakterističan za prelazni period od državno-planskog ka tržišnom bankarstvu: „Bankarska industrija ovaj korak prepoznaje kao još jednu stepenicu na putu prema globalnom finansijskom tržištu".

3 REJTING MATRICA PLASMANA PREDUZEĆIMA SLOŽENIH STRUKTURA

Nacionalno poslovno bankarstvo, u ambijentu visoke konkurencije, pritisnuto je pronalaženjem jeftinih i kvalitetnih izvora sredstava, s jedne strane te odsustvom bonitetnih privrednih subjekata i potencijalno kritičnom sopstvenom kapitalnom adekvatnošću, s druge. Takvo stanje ga sve više upućuje na primenu sofisticirane tehnike upravljanja portfoliom putem kategorizacionih transformacija. Reč je o strategiji „manipulisanja" rejtingom, odnosno kategorijom klijenta u sklopu aktuelnog zakonsko-regulatornog okvira, u cilju održavanja cenovne konkurentnosti sopstvenih plasmana i permanentnog umanjenja rezervisanja za potencijalne gubitke.

Predmetnu strategiju dominantno koriste banke koje „iznuđeno" gaje sklonost prema riziku usled činjenice da im je kapitalna adekvatnost potencijalno ugrožena a izvori sredstava skupi, što ih upućuje da preuzimaju veći rizik kako bi zadržale konkurentnu poziciju na tržištu.

Poslovne banke koje pribegavaju strategiji upravljanja rejtingom debitora „manipulacijom" kategorije, u sklopu aktuelne odluke regulatora (tekuća Odluka o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki "Sl. glasnik RS", br. 94/2011, 57/2012, 123/2012, 43/2013, 113/2013, 135/2014, 25/2015 i 38/2015) to mogu učiniti pre svega liberalnijim tumačenjem kriterijuma za klasifikaciju potraživanja, svesno zanemarujući određene kriterijume za određivanje kategorije klijenta, odnosno u obzir uzimajući samo pokazatelje koji su pozitivni. Takođe, ugovaranjem „jačeg" kolaterala od neophodnog prilikom obezbeđenja predmetnog plasmana, u prilici su da klijentu

podignu kategoriju za jednu na „gore“. S druge strane, poseban komfor za kategorizacionu transformaciju, poslovne banke imaju prilikom kreditiranja preduzeća složene vlasničko-organizacione strukture. Naime, plasman je moguće uputiti na najbonitetniju članicu grupacije, te tako izbeći adekvatno izdvajanje na ime rezerve po potencijalnim gubicima, a da zapravo sredstva koristi članica grupacije koju po aktuelnoj performansnosti banka, inače, ne bi kreditirala.

U tom kontekstu, sa aspekta poslovnih banaka koje su prinuđene da „gaje „sklonost prema riziku značaj primene predmetne strategije je višestruk. S jedne strane, manipulacijom klijentove osnovne kategorije, u prilici su da plasman učine cenovno konkurentnim, manjim izdvajanjem na ime posebne rezerve za potencijalne gubitke, a posledično i neto rezultat većim. Takođe, primena navedene poslovne strategije sa aspekta ukupnog portfolija banke podrazumeva aktivu ponderisanu nižim ponderom rizika, posledično, ispravka vrednosti po predmetnim plasmanima biće niža, te i razlika između rezervisanja i ispravke vrednosti, odnosno potencijalni odbitak od kapitala. Naime, s jedne strane, koeficijent adekvatnosti kapitala biće „povoljniji“, dok sa druge strane ovakva radnja posledično dovodi do manje ispravke vrednosti, te i potencijalno manjih odbitaka od kapitala (naime, iznos ispravke vrednosti potraživanja obračunava se, zapravo, na onaj deo glavnice za koji se ne očekuje naplata ili obnova tog dela potraživanja (koncept ispravki vrednosti može se tumačiti kao mehanizam na osnovu koga se prilagođava preostali iznos potraživanja - slično konceptu amortizacije). Procena i obračun obezvređenja plasmana uređena je internim aktima poslovne banke, a u skladu sa Odlukom o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki (Odluka o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki banke "Sl. glasnik RS", br. 94/2011, 57/2012, 123/2012, 43/2013, 113/2013, 135/2014, 25/2015 i 38/2015), kao i u skladu sa MRS (konkretno MRS 39), a zapravo predstavlja trošak banke i tangira bilans uspeha, odnosno direktno umanjuje dobit tekućeg perioda. Razlika između iznosa rezervisanja i ispravke vrednosti predstavlja odbitnu stavku od kapitala. (Tvrdnja se može simulirati sledećim primerom - da ukoliko poslovna banka plasira 100.000 novčanih jedinica, klijentu koji je klasifikovan u G kategoriju, predviđeni iznos izdvajanja na ime posebne rezerve je 30% od plasmana, odnosno 30.000 novčanih jedinica. Ispravka vrednosti po predmetnom plasmanu bi iznosila npr. 20.000 novčanih jedinica - što predstavlja trošak za banku, dok razlika između iznosa rezervisanja i ispravke vrednosti zapravo predstavlja potencijalni odbitak od kapitala, što u ovom primeru iznosi 10.000 novčanih jedinica). Na taj način moguće je privremeno amortizovati udare na kapital.

Prethodna Odluka o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki („Sl. glasnik RS“, br. 94/2011), poslovnu grupu posmatrala je kompaktno i plasmane njenim članicama (povezanim licima), u svakom pojedinačnom slučaju, klasifikovala je prema rejtingu najniže kategorizovane članice u sistemu. Takav koncept sužavao je prostor poslovnim bankama za plasiranje sredstava izazivajući signifikantno visoke iznose rezervisanja za potencijalne gubitke. Tokom perioda propisani nivo izdvajanja na ime posebne rezerve za potencijalne gubitke bitno se menjao u smislu smanjenja procentualnog izdvajanja od plasmana za klijente klasifikovane u niže kategorije. Tako, se u 2011. g. zahtevani nivo posebne rezerve na ime potencijalnog gubitka izdvajao u sledećem procentualnom iznosu od plasmana: 0% za potraživanja klasifikovanih u kategoriju A, 5-10% za potraživanja klasifikovanih u kategoriju B, 20-35% za potraživanja klasifikovanih u kategoriju V, 40-75% za potraživanja klasifikovanih u kategoriju G, 100% za potraživanja klasifikovanih u kategoriju D. Navedena politika centralne banke direktno je rezultat povećanja aktive klasifikovane u G i D kategoriju. Naime, od 2008. godine aktiva bankarskog sektora prilično je narušenog kvaliteta, što znači da u slučaju da regulator nije „relaksirao“ politiku rezervisanja poslovne banke bi bile još uzdržanije u pogledu kreditiranja privrede kako zbog otežane naplate potraživanja, tako i zbog visokih izdvajanja na ime posebne rezerve.

Liberalnijim pristupom u pogledu izdvajanja na ime posebne rezerve za potencijalne gubitke, ostavljen je prostor bankama da sredstva koja bi bila „sterilisana“, tj. neproduktivno stajala na računima kod centralne banke, plasiraju u vidu kreditnih proizvoda, činjenicom da sada grupu povezanih lica ne klasifikuje na osnovu najlošije kategorizovane članice. Predmetna politika isključivo ima efekta na kratak rok, obzirom da

rezervisanja na teret "tekućeg prihoda" trebalo bi da ukazuju na rizičnost samog portfolija, što se sada ne može uzeti kao nedvosmislen stav, obzirom da je predviđeno izdvajanje za G kategoriju svega 30% (prema aktuelnoj Odluci o klasifikaciji bilansne i vanbilansne aktive), u odnosu na 40-75% (koliko je bilo predviđeno Odlukom iz 2011. godine), od plasmana. S druge strane, prilično je veliki raspon između klijenata smeštenih od A zaključno sa G kategorijom, u odnosu na klijente u D kategoriji. Ukoliko se usko posmatra tekuća odluka, poslovne banke u strukturi portfolija mogu "održavati" klijente koji se smatraju "lošom" aktivom (misli se na klijente u V i G kategoriji) obzirom da za njih imaju obavezu da izdvoje "svega" 15, odnosno 30% od vrednosti plasmana. Prethodnih godina, kada su rizične kategorije podrazumevale veća izdvajanja poslovnim bankama bilo je neracionalno da kreditiraju predmetne klijente. Takvi klijenti su se, eventualno, mogli naći u kreditnom portfoliju banke isključivo ukoliko je plasman ranije odobren, pa je naknadno došlo do narušavanja kreditnog boniteta, te je po tom osnovu i osnovna kategorija migrirala.

4 STRATEGIJE UPRAVLJANJA KATEGORIJOM PLASMANA

U nastavku rada, simuliraće se mogućnost manipulisanja kategorijom kreditnog plasmana unutar privredne grupacije sa složenom vlasničko-organizacionom strukturom na primeru složenog preduzeća „Valve Holding". Simulacija će prikazati kako migracioni rizik prilikom simultanog kreditiranja članica grupacije utiče na cenu plasmana i profitabilnost banke, s jedne strane, i kako se cenom plasmana može upravljati, a time i samom dobiti, u slučaju finansiranja povezanih lica

Na osnovu prikaza ključnih finansijskih pokazatelja zaključuje se da matična kompanija „Valve Group" generiše visoke poslovne prihode, u analiziranom periodu, poslovnu dobit dovoljnu da dugoročno odgovori obavezama, kao i konstantno pozitivan neto rezultat. Takođe, preduzeće se uglavnom nalazi u visokoj B kategoriji. Izostanak najviše A kategorije, u najvećem delu analiziranog perioda, prouzrokovala je neadekvatnost tokova gotovine, izazvana dužim periodom naplate potraživanja, kao granske posledice u kojoj preduzeće posluje. Tipično je da u takvim uslovima preduzeće nije u mogućnosti da blagovremeno servisira tekuće finansijske obaveze prema poveriocima, te zapada u sve veću docnju, a kako nije u stanju da generiše nove dugoročne finansijske izvore, kao rešenje vidi finansiranje dugoročnih obaveza iz novih kratkoročnih izvora, mahom kratkoročnih kredita poslovnih banaka, što izaziva ročnu neusklađenost aktive i pasive, odnosno izostajanja neto obrtnog fonda. S druge strane, sredinom analiziranog perioda, realizuje kupovinu preduzeća „V Varioc", čija je finansijska struktura dugoročno i kritično narušena, i postaje glavni poverilac istom. Zahtevna investicija i nove obaveze dodatno opterećuju finansijske izveštaje matičnog preduzeća, te ne iznenađuje što u poslednjoj analiziranoj godini dolazi do signifikantnog pada kvaliteta eksterne kategorije. Naime, zabeležen je pad osnovne kategorije za dve na dole, sa A2 na V2 (videti tabelu br. 3).

Sledeće preduzeće „Video Tehniks", članica sistema „Valve Holdinga", koje je predmet analize, po ekonomsko-finansijskim performansama predstavlja „najstabilniju kariku" kompletnog holdinga. Tokom analiziranog perioda, preduzeće ostvaruje: visoke poslovne prihode, adekvatnu poslovnu dobit, kao i konstantno pozitivan finansijski rezultat. Takođe, ostvaruje ročnu usklađenost između obaveza i izvora finansiranja, što ukazuje da terminski adekvatno koristi sopstvena i pozajmljena finansijska sredstva, što ima za posledicu konstantno pozitivan neto obrtni fond. Predmetno preduzeće, obaveze dominantno izvršava blagovremeno, a izuzetno sa docnjom ne dužom od 45 dana (neadekvatnost tokova gotovine opravdano je dužim periodom naplate potraživanja, zbog toga što „gro" svoje prodaje realizuju tenderskom prodajom proizvoda državnim institucijama, te u skladu sa uslovima iz ugovora i vreme plaćanja je duže). Blaga docnja prouzrokovala je migraciju osnovne kategorije preduzeća, u poslednje dve analizirane godine, sa A1 na B2 (videti tabelu br. 3).

Dalja analiza u fokus stavlja zavisnu članicu grupacije „V Signal". U periodu od 2007. do 2010. godine, na osnovu prikazanih finansijskih parametara, može se zaključiti da preduzeće ostvaruje prilične oscilacije u poslovanju, te je i osnovna kategorija „nestabilna". Naime, prve analizirane godine preduzeće ne uspeva da ostvari ročnu usklađenost strukture aktive i pasive,

te je po tom osnovu smešteno u V kategoriju. Naredne godine, ne uspeva da neto novčanim tokom iz poslovne aktivnosti u celosti izmiri kratkoročne finansijske obaveze, čime i povećava period likvidacije finansijskih obaveza i naruša kvalitet NOF-a.

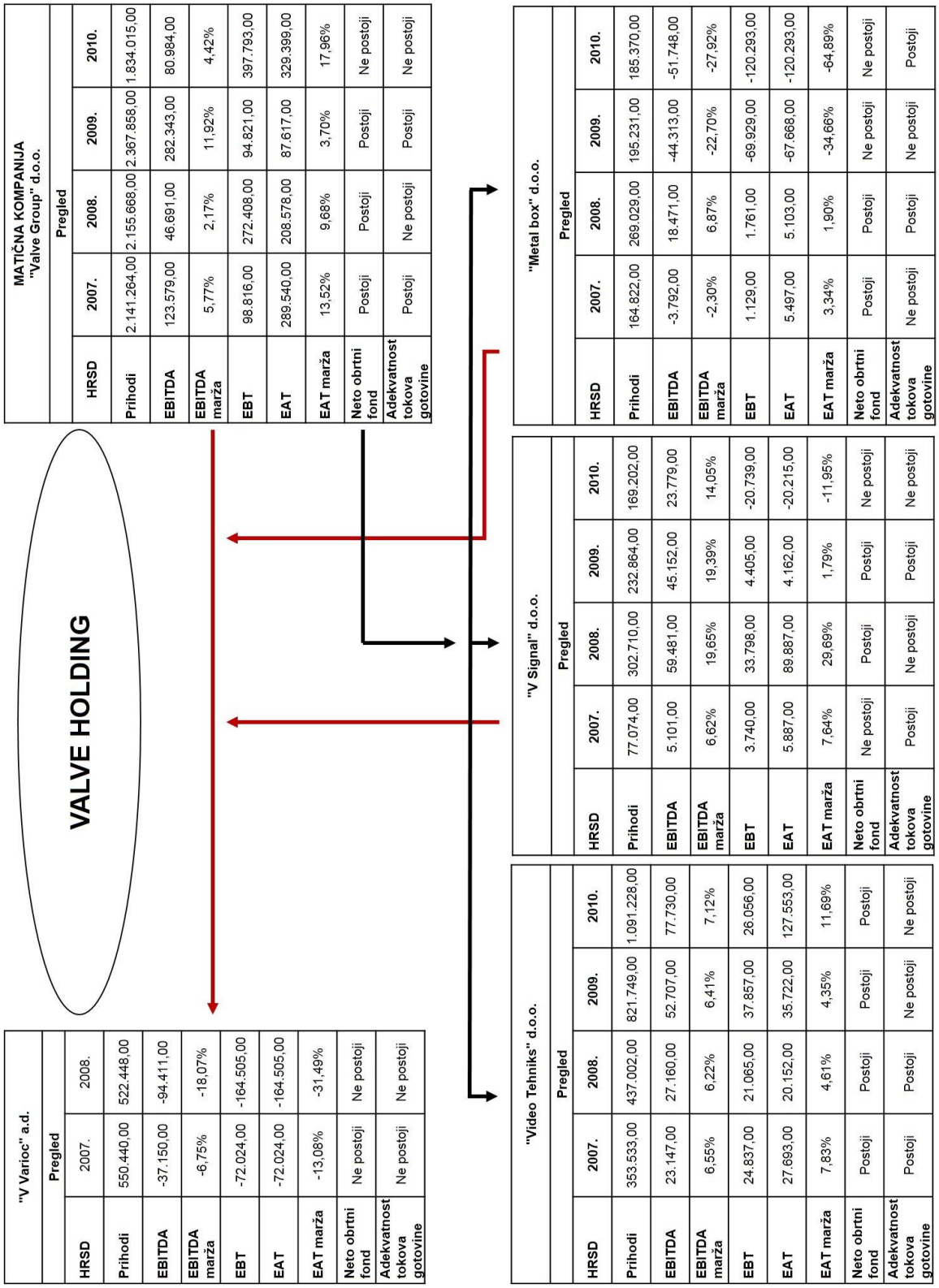

Slika 1 Šematski prikaz organizacione strukture „Valve Holding“ d.o.o.

Izvor: Agencija za privredne registre

U 2009. godini „V Signal“, kao i matična kompanija, učestvuje u kupovini preduzeća „V Varioc“, te po tom osnovu „povlači“ kreditne linije, od kojih deo sredstava ulaže i u sopstveno poslovanje, što dovodi da preduzeće godinu završava kao visoko kategorisan, B2 član grupacije. Međutim, kako su se loše finansijsko stanje i insolventnost novo-kupljenog člana „V Varioca“ produžili i nisu ostvareni projektovani prilivi po osnovu ugovorenih poslovnih aranžmana dospevanjem finansijskih obaveza „V Signal“ narednu godinu završava negativnim neto rezultatom, neadekvatnim tokovima gotovine i ročnom neusklađenošću strukture aktive i pasive. Kašnjenje interkompanijskih retransfera priliva sa „V Varioca“ na „V Signal“, narušavanje finansijskog zdravlja „V Signal-a“, kao „surogat“ kredit debitora se nastavlja. Njegova kategorija se u 2011. g. dalje narušava na nizak nivo rejtinga, od G2 (videti tabelu br. 3). Pošto preduzeće ne uspeva da generiše dovoljno prihoda iz poslovne aktivnosti kako bi izmirio obaveze, dominantno izazvanih rastućim rashodima kamata, rešenje nalazi, po ugledu na matičnu kompaniju, zaduživanjem na kratak rok. Već viđena praksa dodatno devastira finansijsku stabilnost sistema, činjenicom da još jedna članica deo dugoročnih obaveza finansira iz kratkoročnih izvora.

U poređenju sa prethodno analiziranom članicom poslovnog sistema „Video Tehniks“-om, „V Signal“ pokazuje se kao preduzeće signifikantno manje performansnosti. To se, takođe, može zaključiti i na osnovu linearno opadajućeg trenda poslovnog prihoda u analiziranom periodu. Shodno tome, preduzeće beleži smanjenje poslovne dobiti, kao i neto rezultata, a kako se finansijske obaveze povećavaju, poslednju analiziranu godinu završava negativnim neto rezultatom, što je i dovelo do „pada“ osnovne, odnosno eksterne kategorije, sa A2 na G2 (videti tabelu br. 3).

Naredna članica poslovnog sistema koja će biti analizirana je preduzeće „Metal box“, koje je takođe, učestvovala u kupovini preduzeća „V Varioc“, što je između ostalog, uticalo na pogoršanje kreditnog boniteta. Naime, prve dve posmatrane godine preduzeće prilično stabilno posluje, dok druge dve godine beleži ozbiljne finansijske deformitete. Poslednje dve godine analiziranog perioda preduzeće beleži: negativne finansijske rezultate, narušene tokove gotovine, ročnu neusklađenost strukture aktive i pasive, što dovodi do pada eksternog rejtinga sa kategorije A2 na kategoriju G3 (videti tabelu br. 3).

U odnosu na prethodno analiziranu članicu grupacije „V Signal“, vidljivo je da „Metal box“ u prve dve analizirane godine posluje stabilnije, uprkos činjenici da generiše manje poslovne prihode i veća izdvajanja po osnovu poslovnih rashoda. Shodno tome, navedena izdvajanja su rezultirala manjim poslovnim i neto rezultatom, ali je preduzeće klasifikovano u više kategorije, na osnovu pravovremenog izmirenja obaveza.

Konačno, može se zaključiti da su članice grupacije „V Signal“ i „Metal box“, koje poslednju analiziranu godinu završavaju lošim finansijskim pokazateljima i narušenom finansijskom strukturom, nepovoljno uticale na celokupan poslovni sistem. Tačnije, kao pripadnici G kategorije, „vukle su“ ceo sistem u nižu i rizičniju kategoriju, što u krajnjoj instanci prilično poskupljuje plasman. Sa aspekta banke, koja u skladu sa Odlukom, povezana lica klasifikuje na osnovu kategorije najnepovoljnijeg člana, plasman upućen ovom licu bi predstavljao priličan trošak (imajući u vidu predviđena izdvajanja posebne rezerve po osnovu G kategorije).

S druge strane, novo-kupljeno preduzeće „V Varioc“ nedvosmisleno predstavlja najslabiju kariku kompletnog sistema. U analiziranom periodu, poslovni prihodi koje ostvaruje nisu dovoljni ni za pokrivanje obaveza iz poslovanja, te ni poslovna dobit nije adekvatna, a u skladu sa navedenim. Neto rezultat je permanentno negativan. Dalje, preduzeće ne ostvaruje ročnu usklađenost između obaveza i izvora finansiranja, kao ni adekvatnost tokova gotovine. Predmetni zavisni član poslovnog sistema, beleži i značajne poteškoće u izmirivanju obaveza prema poveriocima, tačnije obaveze izmiruje sa docnjom preko 90 dana.

U skladu sa Odlukom o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki, kao što je već više puta istaknuto, preporuka je da banke povezana lica klasifikuju prema najlošije kategorizovanom članu, te po tom osnovu postojanje preduzeća „V Varioca“ u sistemu bi trebalo da utiče na klasifikaciju cele grupacije. U tom slučaju bi poslovna banka bila prinuđena da privremeno izdvaja veliki iznos likvidnih sredstava po osnovu

rezervisanja za potencijalne gubitke. Pored činjenice da bi određena sredstva u toku perioda trajanja kredita bila „sterilisana“, banka bi bila prinuđena da za izvesni procenat (deo procenta) poveća kamatnu stopu na svoje plasmane, obzirom da bi na tržištu morala da potraži nova likvidna sredstva za dopunu umanjenog kreditnog potencijala. Iako su predmetna rezervisanja bančina operativna rezerva u slučaju „bankrotstva klijenata“ banke ih nevoljno izdvajaju i na njih gledaju kao na neproduktivnu upotrebu sopstvenog kreditnog potencijala.

Tabela br. 3: Kategorije članica poslovnog sistema „Valve Holding“ d.o.o. po godinama-zbirna tabela

Članice poslovnog sistema	Kategorija			
	2008.	2009.	2010.	2011.
Matična kompanija - "Valve Group" d.o.o.	B2	B2	A2	V2
"Video Tehniks" d.o.o.	A2	A1	B2	B2
"V Signal" d.o.o.	V3	B2	A2	G2
"Metal box" d.o.o.	B2	A2	G3	G3
"V Varioc" a.d.	D	D	D	D

Izvor: Na osnovu Odluke o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki i finansijskih pokazatelja preduzeća.

U analiziranom slučaju, pregledom kategorije pojedinačnih preduzeća članica „Valve Holdinga“ u 2008. g. primećujemo da, ukoliko, članica grupacije „Video Tehniks“ (kategorisana najvišim rejtingom A grupa) ima potrebu za dodatnim sredstvima, plasman će biti obezbeđen sa 100% posebne rezerve, što svakako predstavlja ekstremno visok trošak, kako za banku, tako i za klijenta. Naime, banka će u krajnjoj instanci uvek trošak rezervisanja prebaciti na klijenta koga je kreditirala, odnosno druge klijente ukoliko tržišne prilike nalažu da predmetnog klijenta ne treba opteretiti tako visokom cenom plasmana, iz konkurentskih razloga.

Navedeno ukazuje da poslovne banke nisu raspoložene da kreditni portfolio opterećuju grupom povezanih lica klasifikovanih u D kategoriju. S toga, nameće se zaključak da ne bi ni realizovale plasman. S druge strane, analizirajući panel kategorija grupacije u 2011. godini, evidentno je da se dva preduzeća iz grupacije nalaze u rizičnim kategorijama - G kategorija preduzeća „V Signal“ i „Metal box“, odnosno u visoko-rizičnoj D kategoriji - „V Varioc“. Eventualno kreditiranje predmetnih preduzeće bi sa sobom nosilo i visoke iznose rezervisanja po potencijalnim gubicima. S druge strane, banka je potpuno svesna nivoa rizika u grupaciju i nivoa kolateralnog obezbeđenja koje će zahtevati u tom slučaju. Bančin prevashodni interes u ovom slučaju jeste da izbegne ekstremno visoka rezervisanja, pojeftini ukupne plasmane i smanji trošak na kraju poslovne godine.

Banke koje su sklone riziku i nisu dovoljno kapitalno jake svakako će pribeći taktici „finansiranja kreditno najbonitetnijeg člana“ grupacije. Time će nosioci kreditnih linija biti zavisne članice grupacije koji su klasifikovane u najviše osnovne kategorije, odnosno A i B, bez obzira na činjenicu da one neće de facto biti krajnji korisnici kredita. One će se javiti u ulozi intermedijara, koji će dalje usmeravati sredstva zavisnim članicama grupacije koje će kredit koristiti a kod kojih je izostala potrebna kreditna bonitetnost, usled čega su svrstani u niže eksterne kategorije, što bi u tom trenutku banci značajno povećalo cenu plasmana, a preduzeću cenu kredita.

U analiziranom scenariju, nevezano za članicu krajnjeg korisnika kredita, plasman će sa najvećim stepenom verovatnoće i cenovnom opravdanošću biti upućen na najbonitetnije preduzeće u 2008. godini „Video Tehniks“, kao i 2011. godine. Od ovoga scenarija bi se odustalo samo u slučaju prekomerne zaduženosti navedene članice

holdinga, pri čemu bi se plasman preusmerio na sledeću po kvalitetu kreditnog boniteta članicu „V Holdinga“.

Primenom navedene strategije, korist imaju i banka i klijent, na kratak rok. S jedne strane, banka značajno snižava cenu plasmana, s obzirom na činjenicu da po osnovu „A kategorije“ ne izdvaja sredstva rezervisanja za potencijalne gubitke. Time svoj plasman čini konkurentnijim, a portfolio manje cenovno zahtevnijim, ujedno rizik portfolija je ocenjen manje rizičnim, čime je ujedno postignut viši stepen adekvatnosti kapitala. Istovremeno, banka značajno utiče na nivo profitabilnosti manje opterećujući rashodnu stranu bilansa uspeha. Stvarni nivo rizika koji je banci svakako poznat, ona najčešće pokušava da nadomesti kvalitetnijim kolateralom, kao sekundarnim i krajnjim sredstvom obezbeđenja plasmana. Na drugoj strani, prednost za klijenta ogleda se u činjenici da će uopšte dobiti kredit, imajući u vidu nizak nivo kreditnog boniteta, s jedne strane, kao i dodatnoj nagradi u vidu manjih anuitetnih izdvajanja po osnovu rashoda kamata.

Analizom modela simultanog kreditiranja članica kompleksnog poslovnog sistema kao što je „Valve Holding“, koji podrazumeva višedimenzionalnu vlasničko-organizacionu strukturu, simulirana je strategija upravljanja rejtingom bankarskih plasmana upućenih privrednom društvu putem „manipulicije“ eksternom kreditnom kategorijom. Analizirana strategija ostavlja prostor kapitalno slabim bankama, koje se, eventualno, pritisnute sopstvenom nelikvidnošću i potkapitalisanošću, da na kratak rok, sopstvene plasmane učine konkurentnijim, a performanse povoljnijim.

Takav strateški pristup, na kratak rok, snižava cenu plasmana, te ostavlja prostor predmetnoj banci da konkurentno učestvuje u aktuelnom tržišnom ambijentu, dok istovremeno banka će biti u mogućnosti da prikaže veću dobit, ne opterećujući rashodnu stranu bilansa uspeha izdvajanjem pripadajuće rezerve, i time prikaže veću zarađivačku sposobnost akcionarima i potencijalnim investitorima.

5 ZAKLJUČAK

Istraživanje je dokazalo da domicilne poslovne banke u okviru zakonsko–regulatornog okvira i tekućih odluka NBS mogu smanjivati prosečnu cenu i troškove aktuelnog kreditnog portfolija putem racionalnog “manipulisanja” kreditnim kategorijama kreditnih plasmana privrednim društvima sa složenom vlasničko organizacionom strukturom. Strategija se ogleda u “svičovanju” kreditnih plasmana banke preduzećima – članicama poslovne grupacije sa nesolidnim kreditnim rejtingom preko njihovih “majki i sestara” članica iste poslovne grupacije sa nespornim kreditnim bonitetom i visokim kreditnim rangom. Za banku je ovaj kreditni plasman jeftiniji na kratak rok imajući u vidu da prouzrokuje niži iznos rezervisanja po potencijalnim gubicima. Ovako kreiran ukupan kreditni portfolio na kraju finansijske godine banci snižava ukupne troškove rezervisanja i povećava finansijske efekte u smislu boljeg finansijskog rezultata i manjeg udara na kapital. S druge strane, kreditni portfolio čini rizičnijim na dugi rok, smanjujući operativnu finansijsku rezervu u slučaju “difoltiranja” takvih kredita i njihovog migriranja u niže kategorije. Posledice se na kraju javljaju, upravo, u naglašeno lošem finansijskom rezultatu i kritičnom udaru na kapital banke.

CITIRANI RADOVI

APR (2016) Agencija za privredne registre. Beograd, Retrived from http://www.apr.gov.rs/

Bessis, J. (2002). *Risk management in banking.* Canada: John Wiley & Sons.

Cvejić, A. (2015). *Ocena uticaja spornih i nanaplativih potraživanja na finansijski rezultat i kapital poslovne banke.* Beograd, Srbija: Beogradska bankarska akademija.

Gup, B., & Kolari, J. (2005). *Commercial Banking-The Management of Risk.* Canada: John Wiley & Sons.

Matten, C., (2000), Risk and Capital Management, John Wiley and Sons, Great Britain

Odluka o upravljanju rizicima banke, „Sl. glasnik RS“, br. 45/2011, 94/2011, 119/2012, 123/2012

Odluka o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki banke „Sl. glasnik RS“, br. 94/2011, 57/2012, 123/2012., kasnije i izmenama 43/2013, 113/2013, 135/2014, 25/2015 i 38/2015

Odluka o adekvatnosti kapitala „Sl. glasnik RS“, br. 46/2011 i 6/2013

Perić, R. (2012). Zaštita od kreditnog rizika optimizacijom kreditnog portfolija i politikom rezervisanja. *Civitas*(3), 157-159. Retrieved from http://www.civitas.rs/03/article/pdf/Civitas03_article12.pdf

Principles for the Management of Credit Risk, (2000), BIS, Basel, Retrived from http://www.bis.org/publ/bcbs75.pdf

Sinkey, Joseph. F., Greenwalt, M., (1991), Loan-Loss Experience and Risk-Taking Behaviour at Large Commercial Banks, Journal of Financial Services Research, 5, p.43-59

Zakon o bankama „Sl. glasnik RS“, br. 107/2005, 91/2010 i 14/2015

Živanović, B., & Jolović, A. (2008). Credit risk ranking misused-the case of Serbia. *Accounting and Finance in transition, V*, 13-26.

Datum prve prijave: 17.02.2016.
Datum prijema korigovanog članka: 27.06.2016.
Datum prihvatanja članka: 23.12.2016.

Kako citirati ovaj rad? / How to cite this article?

*Style – **APA** Sixth Edition:*

Živanović, B., Cvejić, A., & Jović, Ž. (2017, January 15). Strategija upravljanja rejtingom privrednog društva složene organizacione i vlasničke strukture. (Z. Čekerevac, Ed.) *FBIM Transactions, 5*(1), 155-166. doi:10.12709/fbim.05.05.01.16

*Style – **Chicago** Sixteenth Edition:*

Živanović, Branko, Aleksandra Cvejić, and Željko Jović. "Strategija upravljanja rejtingom privrednog društva složene organizacione i vlasničke strukture." Edited by Zoran Čekerevac. *FBIM Transactions* (MESTE) 5, no. 1 (January 2017): 155-166. doi:10.12709/fbim.05.05.01.16.

*Style – **GOST** Name Sort:*

Živanović Branko, Cvejić Aleksandra and Jović Željko Strategija upravljanja rejtingom privrednog društva složene organizacione i vlasničke strukture [Journal] // FBIM Transactions / ed. Čekerevac Zoran. - Belgrade - Toronto : MESTE, January 15, 2017. - 1 : Vol. 5. - pp. 155-166.

*Style – **Harvard** Anglia:*

Živanović, B., Cvejić, A. & Jović, Ž., 2017. Strategija upravljanja rejtingom privrednog društva složene organizacione i vlasničke strukture. *FBIM Transactions,* 15 January, 5(1), pp. 155-166.

Style – **ISO 690** Numerical Reference:

Strategija upravljanja rejtingom privrednog društva složene organizacione i vlasničke strukture. **Živanović, Branko, Cvejić, Aleksandra and Jović, Željko.** [ed.] Zoran Čekerevac. 1, Belgrade - Toronto : MESTE, January 15, 2017, FBIM Transactions, Vol. 5, pp. 155-166.